

ŠEPOT PODZEMÍ

ŠEPOT PODZEMÍ

Přeložil Milan Žáček

Ben Aaronovitch
Šepot podzemí

WHISPERS UNDER GROUND

Copyright © Ben Aaronovitch, 2012

First published by Orion/Gollancz/Weidenfeld, London

Translation © Milan Žáček, 2016

Cover art © Kateřina Bažantová, 2016

© Argo, 2016

ISBN 978-80-257-1923-7 (váz.)

ISBN 978-80-257-1984-8 (e-kniha)

BEN AARONOVITCH

ŠEPOT PODZEMÍ

*Na památku Blakea Snydera (1987–2009), který zachránil
nejen kočku, nýbrž i spisovatele, hypotéku a kariéru.*

Řekl bych jim, děsem rozechvělým:
„Co je vaše kniha ubohá
či um dláta Feidova,
jež mramor umí tvarovat,
vedle našeho kolosu, jenž věky
v hloubi snící země dlel,
až my s kladivy v halasném křiku
jsme byli mu pluk porodníků? “

„Lokomotiva“, Alexander Anderson

Tufnell Park

Neděle

V létě jsem udělal tu chybu, že jsem mámě řekl, čím se živím. Ne to, že jsem policista, to už samozřejmě věděla, protože mi byla v Hendonu na promoci, ale to, že dělám pro oddělení metropolitní policie, které má na starost nadpřirozené jevy. Máma si to v hlavě přeložila tak, že „lovím čarodějnice“, což je fajn, protože máma, podobně jako většina lidí ze západní Afriky, považuje lovení čarodějnic za úctyhodnější povolání, než je práce u policie. Směr, kterým se nyní ubírala moje kariéra, potom v neočekávaném vzednutí mateřské pýchy nastínila svým kamarádkám a příbuzným, skupině, do níž podle mých odhadů spadá přinejmenším dvacet procent příslušníků sierraleonské přistěhovalecké komunity ve Spojeném království. Mezi tyto lidi patřil i Alfred Kamara, který bydlel na stejném sídlišti jako moje máma, a přes něj i jeho třináctiletá dcera Abigail. Která poslední neděli před Vánoci dospěla k závěru, že by chtěla, abych se přišel podívat na ducha, kterého prý našla. Dozvěděl jsem se o ní proto, že mámu otravovala tak dlouho, až kapitulovala a zavolala mi na mobil.

Moc mě nepotěšila, protože neděle je jedním z několika málo dnů, kdy ráno necvičím ve střelnici, a plánoval jsem si, že si chvíli poležím a pak zajdu na fotbal do hospody.

„Tak kde máš toho ducha?“ zeptal jsem se Abigail, když mi otevřela.

„Jak to, že jste dva?“ podivila se. Byla to docela malá hubená míšenka se světlou kůží, která jí na zimu ještě víc vybledla.

„Tohle je moje kolegyně Lesley Mayová,“ řekl jsem jí.

Abigail si Lesley podezíravě prohlížela. „Proč máte masku?“ zeptala se.

„Protože mi odpadl obličej,“ odpověděla Lesley.

Abigail nad tím chvíli uvažovala a potom přikývla. „Dobře.“

„Kde ho máš?“ zeptal jsem se.

„Je ve škole.“

„Tak jdeme,“ řekl jsem.

„Cože, teď?“ užasla. „Vždyť mrzne.“

„To my víme,“ já na to. Byl ponurý šedý zimní den, kdy vane takový ten zlověstný studený vítr, který si zarputile nachází cestu do každé škvíry vašeho oblečení. „Jdeš, nebo ne?“

Věnovala mi typický pohled nasupené třináctky, ale nebyl jsem ani její matka, ani učitel. Nechtěl jsem po ní, aby něco dělala. Chtěl jsem jet domů a zajít se podívat na fotbal.

„Jak je libo,“ prohodil jsem a udělal čelem vzad.

„Počkejte,“ řekla. „Hned přijdu.“

Když jsem se otočil, zrovna mi před noseem zabouchla dveře.

„Ani nás nepozvala dovnitř,“ poznamenala Lesley. Tím, že vás někdo nepozve domů, zaškrtává políčko „podezřelého chování“ na formuláři, který si každý policista nosí v hlavě a na němž člověk ztrácí body i tím, že má „hloupě bojového psa“ a příliš rychle předkládá alibi. Kdo si všechny tyhle věci odpafkuje, může vyhrát bezplatnou návštěvu na místní policejní stanici.

„Je neděle ráno,“ řekl jsem. „Její táta je nejspíš ještě v posteli.“

Rozhodli jsme se, že na Abigail počkáme dole v autě, kde jsme si pak krátili čas prohrabáváním různých obalů a sáčků, které se tam za rok nahromadily během sledovaček. Objevili jsme celou tubu tvrdých ovocných bonbonů a Lesley mě právě přinutila otočit se, aby si mohla nadzvednout masku a jeden sníst, když nám Abigail zatukala na okno.

Abigail stejně jako já podědila vlasy po tom „nesprávném“ rodiči, ale jelikož jsem byl kluk, vlasy se mi prostě zkrátily na minimum, s Abigail však táta musel ve snaze je trochu zpacifikovat chodit po kadeřnických salonech, příbuzných a nadšených sousedech. Abigail už od začátku reptala a ošívala se, když jí byly vlasy rozplétány, zaplétány nebo termálně narovnávány, ale její táta byl pevně rozhodnutý, že jeho dítě ho na veřejnosti zostouzet nebude. Tohle všechno skončilo, když Abigail oslavila jedenácté narozeniny a klidným hlasem oznámila, že má na mobilu mezi čísly rychlé volby i dětskou linku důvěry a že ten, kdo se k ní ještě přiblíží s přičeskem, chemickým narovnávačem nebo nedejbože žehličkou, bude své počínání vysvětlovat sociálce. Od té doby nosila své zvětšující se afro stažené v týlu do drdolu. Byl příliš velký, aby se jí vešel pod kapuci růžové

zimní bundy, a tak nosila o několik čísel větší rasta čepici, ve které ztělesňovala rasistický stereotyp ze sedmdesátých let. Moje máma říkala, že Abigailiny vlasy jsou něco skandálního, ale já si naopak všiml, že jí díky čepici nemrholí do obličeje.

„Co máš s jaguarem?“ zeptala se mě, když jsem ji pustil dozadu.

Můj šéf má opravdový Jaguar Mk II s řadovým 3,8litrovým motorem, který poté, co jsem s ním občas zaparkoval na sídlišti, vstoupil do místního folkloru. Veterán značky Jaguar považovaly za super věc i děti internetové generace, zatímco jasně oranžový Focus ST, ve kterém jsem momentálně přijel, byla jen další tuctová fordka.

„Zakázali mu ho,“ řekla Lesley. „Dokud nesloží dodatečnou řidičskou zkoušku.“

„To kvůli tomu, jak jsi srazil tu sanitku do řeky?“ zeptala se Abigail.

„Já ji nesrazil do řeky,“ odpověděl jsem. Vyjel jsem s fordkou na Leighton Road a opět nasměroval hovor k duchovi. „Kde zhruba stojí ta škola?“

„Není přímo ve škole,“ upozornila mě Abigail, „ale *pod* ní... kde vedou železniční koleje. A není to nic neživého.“

Škola, o níž mluvila, byla místní všeobecná základka – nebo, jak by mě opravil Nightingale, „místní všeobecná *základní škola*“ – Acland Burghley, kde získaly vzdělání nesčetné generace obyvatel z peckwaterského sídliště včetně mě a Abigail. Říkám „nesčetné“, ale ve skutečnosti byla postavena koncem šedesátých let, takže ty generace mohly být maximálně čtyři.

Trůnila ve třetině kopce v Dartmouth Parku a zjevně ji navrhl nějaký nadšený obdivovatel Alberta Speera a obzvláště jeho pozdní práce na monumentálním opevnění Atlantického valu. Škola se svými třemi věžemi a bytelnými betonovými zdmi by mohla snadno dominovat strategické pětiramenné křižovatce v Tufnell Parku a zabránit kterékoliv rychlé operační jednotce islingtonské lehké pěchoty v postupu po hlavní silnici.

Parkovací místo jsem našel na Ingestre Road za školním areálem a po šterkové cestě jsme dokráčeli k lávce pro pěší, která za školou vede přes železniční trať.

Byly tam dva pásy kolejí: ty na jižní straně se nořily do brázdy asi o dva metry nižší než koleje na severní straně. To znamenalo, že na staré lávce jsme museli zdolat dvě samostatné řady kluzkých schodů, než jsme mohli nakouknout přes drátěný plot.

Školní hřiště a tělocvična byly postaveny na betonové plošině, která přemostovala obě řady kolejí. Z lávky, a v souladu s celkovým vzhledem

onoho místa, vypadaly skoro přesně jako vchod do dvou ponorkových krytů.

„Tady dole.“ Abigail ukázala do levého tunelu.

„Tys slezla na koleje?“ zeptala se Lesley.

„Dávala jsem pozor,“ opáčila Abigail.

Lesley dvakrát nadšená nebyla a já jakbysmet. Železnice zabíjí. Šedesát lidí za rok vstoupí na koleje a nechá se zabít – jediné pozitivum spočívá v tom, že když k tomu dojde, přecházejí do kompetence Britské dopravní policie a přestávají být mým problémem.

Než náležitě vyškolený policista udělá něco tak pitomého, jako že třeba vstoupí na železniční trať, musí vyhodnotit rizika. V souladu s předpisy bych měl zavolat BDP a měl bych si nechat poslat bezpečnostní průzkumný oddíl, který by mohl, nebo nemusel, uzavřít danou trať jakožto další preventivní opatření, jež by nám s Abigail umožnilo jít pátrat po duchovi. Kdybychom BDP nezavolali, mělo by to tu nevýhodu, že pokud by se Abigail něco stalo, v podstatě bych se mohl rozloučit se svou kariérou, a vzhledem k tomu, že její otec je staromódní západoafrický patriarcha, tak i se svým životem.

Kdybychom však BDP zavolali, potíží by byla s vysvětlováním, po čem pátrám, a s tím, že by se mi dopraváci vysmáli. Jak už to mladíci od úsvitu věků dělají, rozhodl jsem se, že než se dočkat jistého ponížení, budu raději riskovat život.

Lesley navrhla, že bychom se alespoň mohli podívat na jízdní řád.

„Je neděle,“ řekla Abigail. „Celý den dělají nějaké technické práce.“

„Jak to víš?“ zeptala se Lesley.

„Protože jsem se dívala,“ odpověděla Abigail. „Proč vám odpadl obličej?“

„Protože jsem moc otevřela pus,“ řekla Lesley.

„Jak se tam dolů dostaneme?“ zeptal jsem se rychle.

Po obou stranách trati byla na levné železniční půdě postavena sídliště. Na severní straně, za věžákem z padesátých let, se rozkládalo promáčené travnaté prostranství lemované keři, za nimiž se táhl drátěný plot. Tunýlkem v křoví se bylo možné dostat k otvoru v plotu a ke trati za ním.

Přidřepli jsme si a vydali se za Abigail do zeleně. Lesley se uchichtla, když mi do tváře švihly dvě mokré větve. Zastavila se, aby si prohlédla díru v plotu.

„Není vystříhaná,“ prohlásila. „Přijde mi spíš přirozeně opotřeбенá, vydřená... možná od lišek.“

U plotu se nakupila hromádka vlhkých sáčků od čipsů a prázdných plechovek od koly. Lesley je odhrnula špičkou boty. „Feťáci tohle místo zatím neobjevili. Jehly tady nejsou.“ Podívala se na Abigail. „Jak ses o téhle díře dozvěděla?“

„Je vidět z lávky.“

Drželi jsme se co nejdál od trati a zamířili jsme pod lávku a k betonovému ústí tunelu pod školou. Stěny byly do výšky hlavy počmárané graffiti. Pečlivě nasprejovaná nafouklá písmena vyvedená už vybledlými základními barvami překryli méně rafinovaní taggeři s použitím čehokoliv od sprejů po fixy. Myslím, že ani navzdory několika svastikám by to tu na admirála Dönitze velký dojem neudělalo.

Alespoň nám však nemrhlo na hlavu. Cítili jsme moč, ale zápach byl štiplavější než od lidí – napadly mě lišky. Tunel se svým plochým stropem, betonovými stěnami a značnou šířkou působil dojmem nějakého skladiště.

„Kde to bylo?“ zeptal jsem se.

„Uprostřed, kde je tma,“ odpověděla Abigail.

Samozřejmě, pomyslel jsem si.

Lesley se Abigail zeptala, jak ji mohlo napadnout sem vůbec lézt.

„Chtěla jsem vidět Bradavický expres.“

Ale ne ten skutečný, dodala Abigail rychle. Protože ten je vymyšlený, že. Takže dá rozum, že to opravdový Bradavický expres nebude. Ale její kamarádka Kara, která bydlí v bytě s výhledem na trať, říkala, že tady čas od času vídává parní lokomotivu – protože tak se jim správně říká, že –, o níž si myslela, že byla použita pro vlak, co měl představovat Bradavický expres.

„Víte který?“ zeptala se. „V těch filmech.“

„A z lávky jste to sledovat nemohly?“

„Projíždí tu strašně rychle,“ řekla. „Musím spočítat kola, protože ve filmech je to souprava GWR 4900 třídy 5972, což znamená uspořádání 4-6-0.“

„Nevěděl jsem, že seš takový fanda do vlaků,“ prohodil jsem.

„To nejsem,“ ujistila mě Abigail a bouchla mě do ruky. „Tihle *šotouši* si poznamenávají čísla, jenže tady šlo o ověření teorie.“

„Vidělas ten vlak?“ zeptala se Lesley.

„Ne,“ řekla Abigail. „Ale viděla jsem ducha. A proto jsem začala shánět Petera.“

Zeptal jsem se jí, kde toho ducha viděla, a ukázala nám čáry, které tam nakreslila křídou.

„A seš si jistá, že se to objevilo tady?“ zeptal jsem se.

„Znovu podotýkám, že to nebylo nic neživého,“ zopakovala Abigail.

„Teď tu ale není,“ řekl jsem.

„Jasně že není,“ opáčila. „Kdyby tady byl pořád, už by ho nahlásil i někdo jiný.“

To byla dobrá námitka a zapsal jsem si za uši, že se mám po návratu do Rozmaru podívat do hlášení. U obyčejné knihovny jsem našel služební místnost s kartotékami plnými papírů z doby před druhou světovou válkou. Mezi nimi byly sešity s kvanty ručně psaných záznamů o pozorování duchů – usoudil jsem z toho, že pátrání po přízracích bylo oblíbenou kratochvílí dospívajících budoucích čarodějů.

„Vyfotila jsi ho?“ zeptala se Lesley.

„Telefon a všechno ostatní jsem měla přichystané na vlak,“ řekla Abigail. „Než mě napadlo ho vyfotit, byl pryč.“

„Cítíš něco?“ zeptala se Lesley mě.

Když jsem vkročil na místo, kde stál duch, ucítil jsem chlad, závan butanu, který zastřel liščí moč i mokřý beton, něco na způsob přidušeného uchechtnutí psa Muttleyho z kresleného seriálu Potrhle závody, a dutý hrdelní hřmot opravdu veliké dieselové lokomotivy.

Magie na svém okolí zanechává stopy. Odborný výraz, který pro ně používáme, je *vestigia*. Kámen je vstřebává nejvíc a živé bytosti nejmíň. Beton je skoro stejně dobrý jako kámen, ale i tak mohou být stopy slabé a skoro neodlišitelné od výplodů lidské představivosti. Pokud chcete praktikovat magii, klíčovou dovedností je naučit se rozeznat, co je co. Za chlad mohlo pravděpodobně počasí a ten chechot, ať už skutečný, nebo domnělý, měl původ u Abigail. Zápach propanbutanu a rachocení lokomotivy naznačovaly dobře známou katastrofu.

„Tak co?“ zeptala se Lesley. *Vestigia* mi jdou líp než jí a nejen proto, že jsem v učení déle než ona.

„Něco tady je,“ řekl jsem. „Nechceš rozsvítit?“

Lesley si z mobilu vytáhla baterii a řekla Abigail, aby udělala totéž.

„To proto,“ vysvětlil jsem jí, když se zarazila, „že pokud je baterie připojená k čipu, zničí ho. Jestli to dělat nechceš, nemusíš. Je to tvůj mobil.“

Abigail vytáhla loňský model ericssonu, zkušeným pohybem ho otevřela a vyňala z něj baterii. Kývl jsem na Lesley – můj mobil má manuální vypínač, jímž jsem ho dovybavil s pomocí jednoho svého bratrance, který odblokovává mobily už od dvanácti let.

Lesley natáhla ruku, pronesla kouzelné slovo a vytvořila světýlko o velikosti golfového míčku, které jí zůstalo viset nad otevřenou dlaní. Oním kouzelným slovem bylo v tomhle případě *Lux*. Hovorově se tomuhle kouzlu říká *pasvětlo* – je to první kouzlo, kterému se člověk učí. Z Lesleyina pasvětla se šířila perleťová zář, která vrhala na betonové stěny tunelu mírně rozpité stíny.

„Ty jo!“ zvolala Abigail. „Vy fakt umíte kouzlit!“

„Tamhle je,“ řekla pak Lesley.

U stěny se objevil nějaký mladík. Byl to běloch, mohlo mu být kolem dvaceti a na hlavě měl kštici nepřírozeň blondatých vlasů tužidlem vytážených do ostrých bodlin. Měl laciné bílé tenisky, džíny a středně dlouhý pracovní kabát. V ruce držel barvu ve spreji a právě na beton pečlivě vykresloval oblouk. Sykot spreje byl sotva slyšet a nikde nebyla ani stopa po čerstvě nanesené barvě. Když přerušil práci, aby sprejem zatrásl, ozvalo se jen tlumené rachocení.

Lesleyino pasvětlo pohasínalo a rudlo.

„Trochu přidej,“ řekl jsem jí.

Soustředila se a pasvětlo se opět rozzářilo, načež zase pohaslo. Sykot byl najednou silnější a spatřil jsem už i to, co mladík kreslí. Nebyl to žádný troškař – psal větu, která začínala u vchodu do tunelu.

„Buďte k sobě skvělí...“, četla Abigail. „Co to má znamenat?“

Přiložil jsem si prsty ke rtům a rychle pohlédl na Lesley, která naklonila hlavu, aby mi sdělila, že kdyby bylo třeba, udrží kouzlo i celý den – což bych jí ale nedovolil. Vytáhl jsem si nafasovaný policejní zápisník a připravil si propisku.

„Promiňte,“ pronesl jsem svým nejlepším policejním hlasem. „Mohl bych s vámi mluvit?“ V Hendonu se tento hlas doopravdy vyučuje. Cílem je dosáhnout při něm tónu, jímž pročísnete každý opar alkoholu, agresivity nebo nahodilého pocitu viny, který může obestírat osloveného občana.

Mladík mi nevěnoval pozornost. Z kapsy kabátu si vytáhl druhý sprej a začal stínovat okraje tiskacího L. Zkusil jsem to na něj ještě dvakrát, ale zdálo se, že je zcela pohlcen dokončením slova SKVĚLÍ.

„Hej, kámo,“ zavolala Lesley. „Odlož to, otoč se a bav se s náma.“

Syčení ustalo, spreje zajely zpátky do kapes a mladík se otočil. Měl bleďý, hranatý obličej a oči ukryté pod tónovanými brýlemi ve stylu Ozzyho Osbournea.

„Mám práci,“ řekl.

„To vidíme,“ odpověděl jsem a ukázal mu policejní průkaz. „Jak se jmenuješ?“

„Macky,“ řekl a otočil se ke stěně. „Mám práci.“

„Co to děláš?“ zeptala se Lesley.

„Zvelebuj svět,“ odpověděl Macky.

„Tohle je duch,“ hlesla Abigail nevěřičně.

„Sama jsi nás k němu přivedla,“ řekl jsem.

„Jo, ale když jsem ho viděla, byl hubenější,“ namítala. „Mnohem hubenější.“

Vysvětlil jsem jí, že ho přiřizuje magie, kterou vytváří Lesley, což následně vyústilo v otázku, které se vždycky děším.

„A co je to teda ta magie?“ zeptala se Abigail.

„To nevíme,“ řekl jsem. „Není to žádná forma elektromagnetického zařízení, na to můžeš vzít jed.“

„Třeba to jsou mozkové vlny,“ nadhodila Abigail.

„To nejspíš ne. Protože ty by byly elektrochemické povahy, a kdyby se ti měly šířit z hlavy, musel by se s nimi stále pojít nějaký fyzický projev.“ Takže ji prostě připišme působení vílího prachu nebo kvantovému provázání, což je totéž co vílí prach, jen s tou výjimkou, že je v tom slovo *kvantový*.

„Promluvíme si s tím chlapem, nebo ne?“ zeptala se Lesley. „Protože jinak to nechám zhasnout.“ Pasvětlo jí poskočilo nad dlaní.

„Hej, Macky,“ zavolal jsem. „Na slovíčko!“

Macky se otočil od svého uměleckého díla, zrovna dokončoval stínování písmena Í ve slově SKVĚLÍ.

„Nemám čas,“ řekl. „Zvelebuj svět.“

„Jak toho chceš dosáhnout?“ zeptal jsem se.

Macky s uspokojením dopsal písmeno Í a poodstoupil, aby se svým výtvozem mohl pokochat. Všichni jsme si dávali pozor, abychom stáli co nejdál od kolejí, ale Macky buď riskoval, nebo, což bylo pravděpodobnější, zapomněl, že tam nějaké koleje vůbec jsou. Všiml jsem si, jak Abigail jen pohybem rtů pronesla *Do prdele*, když si uvědomila, co bude následovat.

„Protože...,“ řekl Macky, a potom do něj vrazil ten přízračný vlak.

Byl neviditelný a tichý a prohnal se kolem nás jen v poryvu horka a zápachu nafty. Macky odletěl z kolejí a bezvládně přistál těsně pod písmenem K ve slově SKVĚLÍ. Bylo slyšet chroptění a asi dvě sekundy se mu cukala noha, načež znehybněl. Potom se vytratil a s ním i jeho graffiti.

„Už s tím můžu přestat?“ zeptala se Lesley. Pasvětlo zůstávalo mdlé a neduživé; Macky z něj stále odčerpával energii.

„Ještě chvíličku,“ řekl jsem.

Uslyšel jsem slabé rachocení, a když jsem se ohlédl k ústí tunelu, uviděl jsem matnou a průhlednou postavu, která začínala sprejovat obrys buclatého písmena B.

Cyklický, psal jsem si do zápisníku, opakující se – nevnímá?

Řekl jsem Lesley, že pasvětlo může zhasnout, a Macky zmizel. Abigail, která se obezřetně přitiskla ke stěně tunelu, přihlížela, když jsme se s Lesley pustili do rychlého průzkumu pásu země vedle trati. Na půl cesty ke vchodu jsem z písku a podkladového štěrku vytáhl zaprášené a polámané zbytky Mackyho brýlí. Podržel jsem je v ruce a zavřel oči. Pokud jde o *vestigia*, jsou jak kov, tak sklo nevyzpytatelné, ale přesto jsem zaslechl slabý náznak několika taktů sóla hraného na elektrickou kytaru.

K brýlím jsem si udělal poznámku – fyzický doklad existence ducha – a přemýšlel jsem, jestli si je mám vzít domů. Bude mít na ducha nějaký účinek, když z místa odneseme něco, co je jeho nedílnou součástí? A pokud odstranění takového předmětu ducha poškodí nebo zničí, záleží na tom? Je duch člověk?

Z obvyčejné knihovny jsem nepřečetl ani deset procent knih o přízracích. Vlastně čtu většinou jen učebnice, které mi zadává Nightingale, a věci, jako jsou Wolfe a Polidori, na které narážím při vyšetřování. Z toho, co jsem ale přečetl, je zřejmé, že postoje k duchům se u čarodějnických představitelů v čase měnily.

Sir Isaac Newton, zakladatel moderní magie, je podle všeho vnímal jako nepříjemnou kaňku na kráse jeho hezkého čistého vesmíru. V sedmnáctém století existovaly horečnaté snahy je klasifikovat, stejně jako tomu bylo s rostlinami či živočichy, a v době osvícenství se vedly četné, vážně míněné diskuse o svobodné vůli. Viktoriáni se pořádaně dělili na ty, kdo duchy považovali za duše, jež je třeba spasit, a ty, kdo je vnímali jako určitou formu duchovního znečištění – kterou je třeba vymýtit pomocí exorcismu. Ve třicátých letech, kdy přikvačila relativita a kvantová teorie, aby zneklidnily kožené čalounění Rozmaru, nabyly spekulace na vznětlivosti a někteří lidé se ubohých starých duchů zesnulých chopili jako příhodných testovacích subjektů pro všemožné magické experimenty. Panovala všeobecná shoda, že jsou prakticky jen gramofonovými záznamy minulých životů, a proto se těšili stejnému etickému statutu jako octomilky v genetické laboratoři.